

Лукаш Сергій Юрійович
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
к. і. н., доцент кафедри
конституційного права України

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РОЗУМІННЯ ТА СТАНУ ПАРТІЙНОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

Процес переходу до демократії в Україні, порівняно з країнами Західної Європи і США, має суттєві особливості. Серед них важливе місце посідає розвиток загальної, особистої, громадянської, соціально-економічної, політико-правової та інших видів культури. Нобелівський лауреат з хімії І. Пригожин під час Нобелівського банкету 10.12.1977 р. говорив, що наука на благо людства можлива лише за умови, якщо науковий підхід має глибоке коріння в культурі в цілому. Важливе місце і роль політичних партій в політичній системі актуалізує значення партійної культури для їх ефективної реалізації своєї політико-правової природи.

До дослідження проблем партійної культури українські вчені та їх колеги з інших пострадянських держав лише підступаються. Безпосередньо даній темі присвятили свої роботи Лукаш С., Носовець В., Панько Д., Сінченко Д., Титаренко О., Ярош О. та деякі інші, а також зарубіжні дослідники Б. Барнес (Ben Barnes), К. Макнілі (Connie McNeely), С. Маскет (Seth Masket), Д. Оуен (Diana Owen), М. Пурсел (Mary Purcell) та інші. Тією чи іншою мірою цих питань торкалися також автори, чії роботи були присвячені більш широким проблемам становлення і розвитку політичних партій як в інших державах, так і в Україні. Серед них Дюверже М., Зульцбах В., Кафарський В., Лук'янов Д., Мейтус В., Мейтус В., Острогорський М. Я., Обушний М., Поліщук І., Примуш М., Чигрінов В., Шведа Ю. та багато інших.

В представлених тезах наукового повідомлення автор зробив спробу, по-перше, на основі ознайомлення зі статутною діяльністю парламентських політичних партій дійти узагальненого розуміння партійної культури, її сутності та структури; по-друге, вживаючи кількісне дослідження з використанням соціологічного методу, — показати стан партійної культури в Україні (шляхом анкетування в період березень-серпень 2015 і січень-березень 2016 рр. було опитано у Києві, Вінниці, Дніпропетровську, Львові, Одесі, Полтаві, Сумах, Харкові 602

(350 і 252) респонденти віком 18–70 років, обох статей, різних професій, які цікавляться політичними партіями — суб'єктами виборчого процесу постійно або час-від часу).

Дослідження дало можливість зробити такі висновки:

- 1) розвиток партійної культури в умовах демократичного транзиту імовірний за наявності тієї соціальної верстви, активної, критичної маси суспільства, існування якої неможливе без боротьби її партійних представників за чесну політику, високий рівень партійної культури.
- 2) партійна культура виражає, по-перше, рівень і характер реалізації політичними партіями своїх програм та передвиборчих обіцянок через механізми парламенту та взаємовідносин з Урядом, який сформований парламентською більшістю й підконтрольний та підзвітний Верховній Раді України, в інтересах людини, суспільства і держави; по-друге, якість і рівень загальної і партійно-політичної соціальності, який дає можливість громадянам:
 - а) здійснити своє право бути обраним у вищий представницький орган країни і у складі депутатської фракції реалізувати себе в політиці відповідно до програми своєї партії, парламентської більшості або меншості, присяги народного депутата, стаючи представником національної політичної еліти;
 - б) реалізувати своє право на основі продуманого і відповідального рішення обрати представника тієї чи іншої політичної партії і, тим самим розділити відповідальність за її політику у складі парламенту чи уряду, яка знаходить свій вираз у рівні задоволення потреб і законних інтересів громадянина, суспільства і держави.
- 3) партійна культура є системною складовою частиною загальної, політичної, правової та інших видів культури демократії. Партійна культура не може виникнути внаслідок прийняття якогось документа або рішення (у цьому зв'язку не можна не зазначити, що Конституція і закони України відіграють важливу роль в ході виховання правової культури, яка системно взаємопов'язана з загальною, партійно-політичною, тощо).

Це — тривалий процес демократичної соціалізації, який залежить від:

- а) усвідомлення того стану суспільства, рівня загальної, політичної, партійної культури, з якого розпочався процес переходу до демократії з урахуванням соціально-економічних, політико-правових, культурних та інших потенцій сил вчорашнього дня;
 - б) вибору моделі демократичного транзиту, який би відповідав рівню і особливостям розвитку суспільства, потенційним можливостям тих політичних сил, які взяли на себе ініціативу започаткування шляху до демократії. На перших етапах демократичного транзиту вони мають виконувати роль умовно зовнішнього впливу на суспільство з тим, щоб у подальшому пробудити внутрішні стимули, мотиваційні механізми, що спрямовані не лише на засвоєння і розповсюдження демократичних цінностей, але й на забезпечення їх панування;
 - в) відповідальності кожного громадянина, громадянського суспільства, політичних партій, органів державної влади і місцевого самоврядування, їх посадових осіб (у їх взаємодії) за стан демократичної соціалізації;
 - г) безперервності процесу навчання демократії, тобто розвитку загальної, політичної, партійної та інших видів культури, всіх суб'єктів соціальної системи на всіх етапах демократичного транзиту;
- 4) партійна культура бачиться автором у «вузькому» та «широкому» розуміннях. Причому ці два види партійної культури знаходяться в системному взаємозв'язку. «Вузьке» розуміння безпосередньо стосується реалізації політичними партіями своєї природи. По-перше, повною мірою її можуть втілити лише ті політичні партії, які, отримавши підтримку суспільства на парламентських виборах, сформували у Верховній Раді України більшість, котра, в свою чергу — підконтрольний і підзвітний Українському парламенту Уряд. Рівень їхньої партійної культури визначається ефективністю здійснення Верховною Радою України та Урядом своїх функцій з метою реалізації людиною, громадя-

нином, суспільством і державою своїх прав, свобод, законних інтересів, програм розвитку, у тому числі, тих, що спрямовані на соціально-економічний та науковий прогрес, піднесення загальної культури, створення умов для партійної соціалізації; по-друге, політика депутатських фракцій вимірюється, разом з усім, її професіоналізмом та моральністю, тобто відповідальністю за довіру суспільства (в політичній практиці знаходить свій вираз у політичній відповідальності політичних партій), що є однією з найважливіших складових соціального капіталу. В системі передумов формування національної еліти ця складова партійної культури у «вузькому» розумінні є первинною й неодмінною; по-третє, ефективність політики депутатських фракцій і, відповідно, рівень партійної культури знаходить свій вираз у таких напрямках роботи, як:

- а) підбір і підготовка кадрів;
- б) підготовка й популяризація партійних програм;
- в) підготовка і прийняття загальнодержавних програм реформування і розвитку країни (моделі переходу до демократії);
- г) підготовка і прийняття пакетів нормативно-правових актів, необхідних для правового унормування основних положень вищевказаних програмних документів, а також визначення кола органів державної влади та місцевого самоврядування, відповідальних за їх реалізацію;
- д) контроль за діяльністю уряду та інших органів державної влади;
- є) встановлення зв'язків і спільні дії з інституціями громадянського суспільства, тощо; по-четверте, високий рівень партійної культури у «вузькому» розумінні великою мірою залежить від ступеню зрілості громадянського суспільства, здатного не лише народити в своїх надрах політичні партії відповідного рівня й довірити на парламентських виборах кращим з них сформувати парламентську більшість, яка, в свою чергу — підконтрольний і підзвітний Українському парламенту Уряд, але й контролювати їх, вимагаючи політичної відповідальності

у випадку невиконання ними своїх партійних програм або передвиборчих обіцянок. Зрілість громадянського суспільства і, відповідно, політичних партій знаходиться у прямій взаємозалежності з:

- а) потребою підприємницького середовища у свободі та його здатності боротися за неї, що є однією з найважливіших передумов формування громадянського суспільства та обмеження проявів «олігархічної демократії»;
 - б) корпоративною соціальною відповідальністю бізнесу;
- 5) дослідження лише двох напрямків роботи політичних партій та їх фракцій в Українському парламенті, спрямованих на підбір і підготовку кадрів, у тому числі для роботи в Уряді, а також складання та втілення в життя своїх партійних програм показало, що рівень партійної культури у «вузькому» розумінні знаходиться лише на стадії свого формування відповідно рівню розвитку громадянського суспільства та його системної складової частини — підприємницького середовища¹;

¹ Підбір керівних кадрів органів державної влади і управління, відповідно світовому досвіду, здійснюється двома каналами: бюрократичним і політичним, іншими словами — партійним. Все залежить від рівня розвитку громадянського суспільства і, відповідно, політичних партій. Згадуваний вище Д. Панько зазначає, що в Україні превалює перший канал. Це пояснюється декількома причинами (з багатьох): по-перше, з самого початку українського державотворення, наголошує Д. Панько, за умови відсутності власної політичної еліти, управління країною почав контролювати потужний прошарок чиновників і, так званих, господарників, які вбачають в партіях загрозу втрати своєї влади. На його думку це відбувається тому, що кадри такого роду володіють, як правило, лише одним способом управління: адміністративно-командним або через апаратні ігри та інтриги. В той час, як політик з самого початку формується як організатор неорганізованих мас, він постійно діє в умовах відкритої конкуренції. Приблизно така саме картина склалася і з програмами політичних партій. В жовтні 2014 року, напередодні позачергових парламентських виборів в Україні була створена експертна група з 13 фахівців для аналізу програм політичних партій, які мали брати участь у виборчих перегонках. Вони представляли університети, наукові, фінансові та економічні установи України, США та Англії. Їхні висновки: програми політичних партій, як правило, не мають конкретики, постановки цілей, термінів для їх досягнення, критеріїв для оцінки прогресу, тощо.

- б) загальна та партійно-політична соціальність є результатом як активної, так і пасивної соціалізації²;
- 7) вивчення стану партійної (електоральної) культури у «широкому» розумінні проводилося за допомогою кількісного дослідження з використанням соціологічного методу. Воно показало, що:
 - а) переважна більшість опитаних є об'єктом пасивної партійної соціалізації;
 - б) лише кожен четвертий є суб'єктом активної партійної соціалізації;
 - в) серед опитаних ще зустрічаються елементи психології патерналізму. Так, кожен другий з них впевнений, що невирішеність проблем людини, суспільства і держави значною мірою залежить, перш за все, від діяльності провладних депутатських фракцій Українського парламенту та Уряду;
 - г) лише трохи більше кожного третього респондента вважають, що відповідна діяльність провладних депутатських фракцій Українського парламенту та Уряду, значною мірою залежить і від відповідального вибору кожного громадянина під час виборів народних депутатів України. Це свідчить про те, що суспільство поки що знаходиться на початку шляху формування «органічної демократії»;
- 8) громадянське суспільство знаходиться на початковому етапі свого розвитку, що відповідним чином впливає на розвиток політичних партій і партійної культури, як у «вузькому», так і «широкому» розумінні. Про це свідчить те, що:

² Пасивна партійна соціалізація відбувається під впливом певних зовнішніх чинників, серед яких головне місце посідає телебачення. Вчені-психологи та соціологи ще з середини 50-х років минулого століття пишуть про негативні наслідки формування телевізійної свідомості для фізичного і психічного здоров'я людини та суспільства. Так, ще в 1958 р. німецький журнал «Шпігель» розмістив на своїх сторінках статтю, в якій зазначалося, що завдяки TV підсвідомо виховуються раби споживання або режисів. Активна партійна соціалізація (набуття електоральної культури), як уявляється, є прагненням людини активно сприймати знання, для задоволення як власних потреб й інтересів в процесі реалізації особистих, політичних, соціально-економічних, екологічних, культурних, конституційно-процесуальних прав, так й інтересів суспільства і держави. Як було сказано вище, найбільш відповідальною частиною суспільства в плані сприйняття знань для захисту своїх прав, свобод і законних інтересів має бути підприємницьке середовище.

- а) приблизно кожен п'ятнадцятий з опитаних вважає необхідним задіяти механізми громадянського суспільства з метою вимоги від провладних фракцій парламенту та Уряду проводити політику в інтересах людини, суспільства, держави;
- б) орієнтовно, кожен сороковий респондент вважає можливим задіяти громадянське суспільство для контролю за провладними фракціями парламенту та Уряду, використовуючи спільні дії його інституцій з опозиційними парламентськими силами;
- в) більше, ніж кожен третій готовий безкоштовно взяти участь у легальних протестних акціях, організованих політичними партіями, у випадку порушення їхніх прав, свобод та законних інтересів органами державної влади, місцевого самоврядування, їх посадовими особами;
- г) більше, ніж кожен четвертий готовий брати участь у таких акціях у випадку порушення прав, свобод та законних інтересів зовсім незнайомих людей;

Таким чином, по-перше, в сучасних умовах пошуку оптимальної моделі демократичного транзиту в Україні, що надто затягнувся, все більшу роль, як уявляється, має відігравати взаємозв'язок науковців і політиків — представників політичних партій з підприємцями, профспілками, іншими громадськими організаціями. Від цього певною мірою будуть залежати основні напрямки розвитку партійної культури й культури демократії взагалі, системною складовою частиною якої є раціоналізм; по-друге, філософи, конституціоналісти, політологи, соціологи, економісти, історики, психологи та інші у тісному співробітництві з політиками на основі наукових досліджень могли б підготувати відповідні рекомендації щодо підвищення рівня партійно-політичної і парламентської культури функціонування політичних партій, депутатських фракцій, у тому числі опозиційних, взаємовідносин парламенту з урядом, тощо, виходячи з особливостей соціокультурного розвитку України; по-третє, розвиток загальної, партійно-політичної, правової культури, як і культури демократії взагалі, є дуже актуальним на сучасному етапі особливо серед молоді. Варто було б запровадити на TV і радіо передачах (одночасно розміщувати партійно-політичні матеріали в інтернет-ресурсах,

в котрих молодь в основному шукає подібну інформацію), в яких вчені, члени різних політичних партій, народні депутати, тощо доносили б глядачам різні точки зору щодо функціонування політико-правового механізму взаємовідносин громадянина і суспільства з однієї сторони та держави — з іншої, роль політичних партій у ньому (конституційно-правові і політико-правові основи взаємовідносин громадянина, громадянського суспільства, політичних партій, Парламенту, Президента, Уряду, тощо), допомагаючи, таким чином, громадянам активно політично соціалізуватися. Це буде, безумовно, сприяти збільшенню критичної маси громадянського суспільства, активності громадян. Пасивність і відсторонення від громадсько-політичного життя є однією з найважливіших передумов виникнення й існування «олігархічної демократії».

Макаров Михайло В'ячеславович

*НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студент, Інститут підготовки
кадрів для органів юстиції
5 курс, 14 група*

УКРАЇНА ЯК СВІТСЬКА ДЕРЖАВА: РЕАЛЬНІСТЬ ЧИ ВИГАДКА?

Релігія в Україні посідає важливе місце, особливо на фоні останніх подій на Сході нашої держави, у відносинах з нашим сусідом. Формально, Україна — світська держава.

Ст. 24 Основного Закону нашої держави, передбачає, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Але ж як ми бачимо на практиці, православній релігії приділяється набагато більше уваги, ніж іншим. Цю думку також підтверджує КЗПП в статті 73. Святковий день 7 січня — Різдво Христове. Робота також не провадиться в дні релігійних свят: 7 січня — Різдво Христове, один день (неділя) — Пасха